

BELEIDSVISIE NATUURBEHOUD

RANDMEREN

Mogelijkheden voor een meer natuurlijke ontwikkeling

Utrecht, 13 februari 1981

staatsbosbeheer

DE RANDMEREN

Mogelijkheden voor een meer natuurlijke ontwikkeling

a. Inleiding (*)

Als gevolg van de aanleg van enkele polders in het voormalige IJsselmeer zijn de volgende randmeren ontstaan: Vollenhovermeer, Kadoelermeer, Zwarte Meer, Ketelmeer, Vossemeer, Drontermeer, Veluwemeer, Wolderwijd, Nulder-
nauw, Nijkerkernauw, Eemmeer, Gooimeer en IJmeer.

De aanleg van de Afsluitdijk heeft de natuurwetenschappelijke betekenis van de voormalige zoute Zuiderzee verloren doen gaan. De inpolderingen die daarna plaatsvonden hebben een aanzienlijk direct verlies aan voor het natuurbehoud belangrijke wateroppervlakten betekend. Door de aanleg van randmeren ontstonden nieuwe waarden, die hun aanvankelijke betekenis veelal niet behielden; geconstateerd moet worden dat er sprake is van een plaatselijk verdergaande achteruitgang. De oorzaken hiervan zijn o.m. de verslechtering van de kwaliteit van het water, de ontwikkeling van de recreatie (zowel op de oevers als op het water), ontgrondingen (met name de zeer diepe), stedbouw, industrie en wegen.

Hoewel de randmeren in de loop van de tijd een deel van hun betekenis voor het natuurbehoud verloren hebben, toont de ecologische visie van de N.W.C. aan, dat het belang van deze meren nog steeds groot is. Ook maakt de visie duidelijk, dat het mogelijk is die betekenis weer te herstellen dan wel nog te vergroten. Daartoe doet de N.W.C. een groot aantal aanbevelingen. Een deel hiervan kan zonder meer overgenomen worden. Voor de rest geldt echter, dat zij vanuit natuurbehoudsoogpunt onderschreven kunnen worden, maar dat er omstandigheden zijn, die uitvoering geheel of gedeeltelijk belemmeren. Zo is er in de afgelopen jaren een zeer groot aantal omvangrijke recreatieve projecten op legale (althans niet-illegale) wijze tot stand gekomen en is in bepaalde meren zeer diep ontgrond.

* De lezer wordt geacht kennis te hebben genomen van de inhoud van de ecologische visie van de N.W.C.

Daarnaast kunnen nog genoemd worden de aanleg van infrastructurele werken, de vervuiling van het water en de ontwikkeling van bebouwing in de kuststroken (Harderwijk, Almere, Huizen, etc.). Dit betekent, dat de ecologische visie in feite te beschouwen is als een onversneden sectorvisie, die wel de grondslag moet vormen van het te voeren beleid, maar niet zonder meer gebruikt kan worden voor de concrete beleidsbeslissingen. Ten behoeve van dat laatste is het noodzakelijk de aanbevelingen van de ecologische visie te toetsen aan bestaande situaties en ontwikkelingen. Op bijgaande kaart is gepoogd die toetsing middels een zoneringsmodel zichtbaar te maken.

In het onderstaande zal nader uiteengezet worden welke werkwijze daarbij gevolgd is.

b. Zonering

Bij het maken van het zoneringsmodel zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- alle randmeren hebben een doorvaartfunctie.

Deze functie blijft beperkt tot de bestaande vaargeul;

- voor wat betreft de beroepsvisserij en de jacht is er geen reden in de zonering een bijzondere aanduiding op te nemen.

In het kader van het beheer zullen deze beide aspecten wel bezien moeten worden. Dit geldt met name voor de jacht. Het in vrijwel elk meer ingevoerde uitstervingssysteem betekent dat binnen afzienbare tijd de specifieke waterwildjacht in een groot deel van de randmeren tot het verleden behoort. In overleg met Domeinen dient te worden gestreefd naar beëindiging van de jacht in het gebied van de randmeren;

- met uitzondering van het Ketelmeer is er van uitgegaan, dat de kwaliteit van het water weer voldoende tot goed wordt;
- ten aanzien van de ontgrondingen in de randmeren is het uitgangspunt geweest, dat er geen nieuwe ontgrondingen toegestaan dienen te worden (o.a. reeds verwoord in het commentaar van het Ministerie van C.R.M. en L. en V. op de concept-nota Zandwinning Randmeren van Z.Z.W., Rijkswaterstaat). Elke ontgraving in een gebied met een waterdiepte van minder dan 1,5 à 2,0 m doet o.a. een (potentieel) voedselgebied voor zwemeenden, ganzen en zwanen verloren gaan. Ontgraving in diepere rand-

meerdelen doet bovendien het voedselgebied van o.a. duikeenden verloren gaan. Gezien de functie van de randmeren in winter en zomer een ongewenste ontwikkeling. Ten aanzien van diepere ontgrondingen kan mogelijk een uitzondering gemaakt worden voor die randmeergedeelten, waar al diepe zandputten ontstaan zijn; als aangetoond kan worden, dat door het met elkaar verbinden van deze putten de kwaliteit van het water verbeterd kan worden, zouden dit soort ontgrondingen kunnen worden geaccepteerd. Ten aanzien van voorstellen de bestaande vaargeulen te verbreden is voorshands het standpunt, dat de noodzaak hier toe eerst moet worden aangetoond en dat er geen voor het natuurbehoud minder bezwaarlijke alternatieven voorhanden zijn.

Ten aanzien van ontgrondingen tot een diepte van niet meer dan 5 m is het uitgangspunt, dat deze in ieder geval niet toelaatbaar zijn in de gebieden, die op de zoneringskaart zijn aangeduid als natuurreserveaat.

Over blijven ten slotte twee duidelijke aspecten, die tegenover elkaar afgezet dienen te worden. Dat zijn de recreatie en de natuur. Hoewel ieder randmeer zowel voor de recreatie als voor de natuur van betekenis is, is het toch mogelijk een hoofdzonering te maken, die gebaseerd is op de natuurwetenschappelijke waarden, actueel zowel als potentieel, zoals deze zijn beschreven in het N.W.C.-rapport Ecologische Visie Randmeren.

Zowel de oevers als het open water zijn onderverdeeld in drie zones (zie de kaart). De zone-indeling van het open water is zodanig gekozen, dat die met de zones op het land zoveel mogelijk een logisch geheel vormt. De drie zones voor de oevers betreffen: "natuurreserveaat", "oeverrecreatie" en "watersport".

Voor de oevers met natuurbehoud als belangrijkste functie is de aanduiding "natuurreserveaat" van toepassing. Het behoud en de ontwikkeling van de aanwezige levensgemeenschappen van planten en dieren staan hier voorop. Veelal zullen deze gebieden op wegen en paden toegankelijk zijn voor bezoekers om te genieten van de natuur. Kwetsbare gedeelten dienen niet te worden opengesteld. Zeer extensieve recreatie zonder of met zeer eenvoudige voorzieningen zal plaatselijk mogelijk zijn zonder de natuur te schaden. Waar reeds incidentele schadelijk recreatieve ontwikkelingen hebben plaatsgevonden zullen deze zo mogelijk worden gesaneerd. De oeverzones met recreatie als hoofdfunctie kunnen onderverdeeld worden in een zone met een inrichting ten behoeve van oeverrecreatie en een zone met accommodatie voor watersport. De capaciteit van deze accommodatie dient binnen het kader van deze globale zonering getoetst te worden aan de kwetsbaarheid van aangrenzende levensgemeenschappen.

De drie zones voor het water betreffen: "natuurreservaat", "natuurreservaat beperkt opengesteld" en "recreatie".

Op het water kan het gebied met als hoofdfunctie natuurbehoud in twee zones worden onderverdeeld, die beide als "natuurreservaat" gekenschetst kunnen worden. In de zone die het kwetsbaarste deel omvat zal het gebied buiten de vaargeul niet voor bezoekers moeten worden opengesteld.

Deze zone is op de kaart met dezelfde aanduiding aangegeven als natuurreservaten op de oever. Op plaatsen waar stroken met voorzieningen ten behoeve van de oeverrecreatie grenzen aan deze zone, zou moeten worden bewerkstelligd, dat men hier geen bootjes of zeilplanken te water kan laten.

In de andere zone met de aanduiding "natuurreservaat beperkt opengesteld" zal het gebied buiten de vaargeul van 1 mei tot 1 oktober zijn opengesteld voor niet-gemotoriseerde vaartuigen. In deze periode is vissen, zwemmen, plankzeilen e.d. toegestaan. Deze zone grenst nergens direct aan natuurreservaten op de oever, zodat voor verstoring van dieren in oeverbegroeiingen geen gevaar bestaat. De toegankelijkheidsbepalingen van de beide zones met als hoofdfunctie natuurbehoud op het water zullen ter plaatse duidelijk zichtbaar moeten worden gemaakt. Dit kan bijvoorbeeld geschieden met behulp van betonning. In de derde zone -hoofdfunctie recreatie- kan een verdere recreatieve ontwikkeling plaatsvinden. Zolang deze zone gedurende het winterhalfjaar niet te intensief wordt gebruikt, kan van een samengaan met de natuurwaarde sprake zijn. Ten behoeve van activiteiten met een grote invloed op hun omgeving (speedboten, waterskibanen) dient een nadere toetsing aan de hand van hun invloed op de aanwezige levensgemeenschappen plaats te vinden.

De drie zones met als hoofdfunctie natuurbehoud komen in principe in aanmerking om te worden aangewezen tot Staatsnatuurmonument.

c. De zonering per randmeer

De zonering per randmeer is opgesteld op basis van de algemene punten, vermeld onder b (t.a.v. ontgrondingen, waterkwaliteit, doorvaartfunctie, jacht) de beschrijving en waardering van de biologische rijkdom en de beschrijving van menselijke ingrepen en activiteiten en hun gevolgen in de

"oecologische visie randmeren" van de N.W.C. en de bestaande of in de conceptfase verkerende plannen zoals streekplannen, verkavelingsplan Zuidelijk Flevoland, aanwijzing ingevolge de Natuurbeschermingswet, bestemmingsplan. Het doel van deze zonering is te komen tot het veiligstellen van de actueel en potentieel waardevolle delen van de randmeren.

Het Vollenhovermeer heeft op grond van bovenstaande overwegingen in zijn geheel de aanduiding "Natuurreservaat". Hetzelfde geldt in grote lijnen voor het Kadoelermeer. Op twee plaatsen kunnen hier aan de oever watersportaccomodaties blijven bestaan. Tussen deze locaties ligt een zone met de aanduiding "Natuurreservaat met beperkte openstelling te water gedurende de zomer".

Het Zwarte Meer heeft in zijn geheel de aanduiding "Natuurreservaat". Ontwikkelingen op het gebied van de recreatie zijn hier niet toelaatbaar. Het speuren zou hier verboden moeten worden.

De in natuurwetenschappelijk opzicht waardevolle delen van het Ketelmeer worden gevormd door de ondiepe zones voor de oudelandkust en de zones langs beide polders (Noordoostpolder en Oostelijk Flevoland). Gezien de verontreiniging van het ondiepe kustgebied voor Kampereiland is het van groot belang dat het Kattendiep gesloten wordt, zodat het IJsselwater dit gebied niet direct kan beïnvloeden. Deze sluiting betekent tevens een geringere verontrusting van dit deel van het Ketelmeer, veroorzaakt door de recreatievaart. De bestaande jachthavens aan het meer kunnen gehandhaafd blijven. Het meer is geschikt voor grotere zeilboten.

Ten behoeve van pleisterende watervogels is het gewenst, dat de oevers van het meer rustig blijven. Accomodaties ten behoeve van oeverrecreatie zijn hier dan ook niet op zijn plaats. Tegen een beperkt recreatief gebruik van de oevers bestaat echter geen bezwaar.

De ondiepe delen van het Vossemeer zijn in natuurwetenschappelijk opzicht zeer waardevol. Aangezien het gehele randmeer ondiep tot zeer ondiep is, afgezien van de vaargeul, heeft het gehele meer de aanduiding "Natuurreservaat" gekregen.

De kleine recreatie-ontwikkeling in dit meer bij Roggebotsluis dient beperkt te blijven tot de tegenwoordige omvang; aanleg van steigers dient voorkomen te worden, bestaande saneren.

Het meer is ongeschikt voor zeilrecreatie (te smal, te ondiep).

Ook bij het Drontermeer zijn de ondiepe delen in natuurwetenschappelijk opzicht zeer waardevol, waardoor vrijwel het gehele gebied de aanduiding "Natuurreservaat" heeft gekregen. De recreatieve ontwikkeling bij Roggebotsluis (jachthaven en verblijfsrecreatie) en die bij Elburg (vnl. kleinere jachthavens) dienen beperkt te blijven tot de tegenwoordige omvang. Sanering van aanleggelegenheid aan de strekdam van Elburg is noodzakelijk, gezien de kwetsbaarheid van het gebiedje (en oevers) tussen deze dam en de oudelandkust. De stranden en voorlanden langs de dijk van Oostelijk Flevoland (Drontermeerdijk) kunnen met het huidige extensieve gebruik gehandhaafd blijven. Het beheer en de inrichting dienen gericht te blijven op dit extensieve gebruik. De eilandjes dienen recreatie-vrij te blijven.

In het Veluwe-meer zijn de in natuurwetenschappelijk opzicht waardevolle ondiepe delen voornamelijk gelegen in het oudeland. Het smalle deel van het meer en een brede strook water langs de oudelandkust alsmede de oevers van de oudelandkust hebben dan ook de aanduiding "Natuurreservaat" gekregen. De eilanden gelegen in dit gebied moeten vrij blijven van recreatieve ontwikkelingen. De rustzone rond de eilandjes ("Natuurreservaat met beperkte openstelling te water gedurende de zomer") in het brede deel van het Veluwemeer is in het bijzonder tijdens het broedseizoen van belang. Hier zal dan ook een afwijkende openstellingsregeling van het water moeten gelden, waarbij het water tot 15 juli niet is opengesteld. De bestaande recreatieve ontwikkelingen in deze zone dienen te worden gesaneerd, of tenminste niet verder te worden ontwikkeld (de vanouds aanwezige recreatieve voorzieningen bij Hoophuizen en de Hoge Bijssel). De recreatieve ontwikkelingen bij Elburg kunnen blijven gehandhaafd. Dit geldt eveneens voor de op de kaart aangegeven jachthaven aan de polderzijde. Uithbreiding van deze voorzieningen is echter niet gewenst.

De stranden en voorlanden langs de Veluwemeerdijk van de polder hebben de aanduiding "Oeverrecreatie" gekregen. Waar het aangrenzende water de aanduiding "Natuurreservaat" heeft gekregen dient het te water laten van zeilplanken en bootjes te worden tegengegaan. Dit is wel mogelijk waar het aangrenzende water de aanduiding "Recreatie" heeft gekregen, zoals in het brede deel van het Veluwemeer het geval is. Hier ligt aan de binnen-

zijde van de dijk het natuurreservaat "Kievitslanden". Op de oevers in de nabijheid dienen hier geen permanente recreatieve voorzieningen tot ontwikkeling te worden gebracht.

De polderzijde van het brede deel van het Veluwemeer heeft de aanduiding "Recreatie te water". In dit gebied is de recreatie primair, maar in de winter is het tevens van belang voor overwinterende watervogels, zodat een intensief recreatief gebruik in herfst en winter moet worden voorkomen.

Twee eilanden en gedeeltelijk ook de oevers hebben de aanduiding "Watersport" gekregen.

In het Wolderwijd heeft een brede zone met ondiepten langs de kust van het oude land de aanduiding "Natuurreservaat" gekregen. Sanering van de al of niet clandestiene steigertjes in dit gebied is noodzakelijk; eveneens moet er een verbod komen om vanaf het land met bootjes te water te gaan. Een zone langs de polderdijk ter hoogte van het natuurreservaat "De Harderbroek" heeft de aanduiding "Natuurreservaat" vanwege de noodzaak van rust om een uitwisseling van watervogels mogelijk te maken en/of te handhaven tussen dit natuurgebied en het randmeer.

De weg over de dijk dient te worden afgesloten voor doorgaand verkeer (o.a. Harderwijk-Zeewolde).

Het grootste deel van het Wolderwijd heeft de aanduiding "Recreatie te water". In de wintermaanden is dit gebied echter van groot belang voor watervogels (slaapplaats, fourageren).

Het gehele Nuldernauw heeft een geringe diepte (uitgezonderd de vaargeul) en daardoor een grote natuurwaarde. Op grond hiervan heeft vrijwel het gehele meer de aanduiding "Natuurreservaat". De stranden en voorlanden langs het meer hebben de aanduiding "Oeverrecreatie".

In verband met de aanduiding "Natuurreservaat" van het aangrenzende water zullen maatregelen genomen moeten worden tegen het te water laten van zeilplanken en bootjes. In het gehele randmeer dienen geen nieuwe voorzieningen te worden aangelegd (o.a. jachthavens).

De stranden en voorlanden zullen in het najaar, de winter en het voorjaar bij voorkeur gesloten moeten zijn (april t/m september open).

In het Nijkerkernauw heeft vrijwel het gehele gebied de aanduiding "Natuurreservaat". De bestaande voorzieningen dienen zo mogelijk gesaneerd te worden. De stranden en voorlanden zullen extensief (wandelen) gebruikt moeten worden. Bij de oevers aan de polderzijde kan accommodatie t.b.v. de oeverrecreatie worden aangebracht met het oog op de tot ontwikkeling komende verblijfsrecreatie in de polder.

Het gebied bij de sluis van Nijkerk heeft de aanduiding "Watersport". De hier aanwezige voorzieningen (Jachthaven en verblijfsrecreatie) kunnen gehandhaafd blijven. Hetzelfde geldt voor de jachthaven bij Spakenburg. Een verdere ontwikkeling is niet mogelijk. Rondom beide jachthavens is een zone "Natuurreservaat met beperkte openstelling te water gedurende de zomer" aangegeven. Hier kan men met niet-gemotoriseerde vaartuigen een stukje het water opgaan, bijvoorbeeld om te vissen.

Het Eemmeer is een Staatsnatuurmonument. Op grond hiervan en op grond van de hiervoor genoemde stukken heeft het gehele gebied de aanduiding "Natuurreservaat" gekregen. In dit gebied dienen geen recreatieve ontwikkelingen plaats te vinden, de bestaande voorzieningen dienen gesaneerd te worden (de Dode Hond). De aanleg van een nieuw eiland bij de mond van de Eem past niet in de ontwikkeling van het Staatsmonument.

De in natuurwetenschappelijk opzicht belangwekkendste delen van het Gooimeer treft men aan in een brede strook voor de oudelandkust, de ondiepe delen van het meer. Deze zone heeft de aanduiding "Natuurreservaat" op de kaart. In deze zone dienen de bestaande recreatieve ontwikkelingen zoveel mogelijk gesaneerd te worden.

Een aantal oude voorzieningen (stranden, kleine haventjes) tussen Naarden en Huizen kan worden gehandhaafd, verdere ontwikkeling is niet mogelijk (zone "Oeverrecreatie, watersport").

Bij de nieuwe Stichtse Brug kan nog een beperkte recreatieve ontwikkeling plaatsvinden ("Oeverrecreatie") echter geen seizoenverlengende activiteiten, in de vorm van plankzeilen of jachthavenaanleg. De zone dient in de periode september tot april als rust- en fourageergebied van overwinterende en doortrekkende watervogels.

Als buffer is om beide voorgaande zones een zone met de aanduiding "Natuurreservaat met beperkte openstelling te water gedurende de zomer" aangegeven op de kaart. In het bijzonder in de winter is het van belang

dat er in deze zone rust heerst. Een duidelijke betoning van het gebied is gewenst.

Het overige deel van het Gooimeer heeft de aanduiding "Recreatie". Wel dient te worden opgemerkt dat in het winterhalfjaar ook deze zone van belang is voor watervogels.

Ook in het IJmeer is, zoals in vrijwel alle randmeren, de ondiepe kustzone voor het oude land van bijzondere waarde.

Deze heeft dan ook de aanduiding "Natuurreservaat" op de kaart.

Nieuwe ontwikkelingen op recreatief gebied dienen hier niet plaats te vinden, sanering van bestaande voorzieningen zou nagestreefd moeten worden (o.a. strandrecreatie). Tussen Amsterdam en Muideren is een brede strook water aangeduid met "Natuurreservaat te water met beperkte openstelling gedurende de zomer".

Deze zone moet gezien worden als "stilte"gebied, buffer voor de vele fouragerende watervogels (duikeenden, aalscholvers).

Een dergelijke zone is ook gesitueerd langs de kust van de polder met het oog op de grote aantallen vogels, welke hier in de winter kunnen verblijven. Voor dit gebied zou een afwijkende openstelling kunnen gelden in die zin, dat het water hier in de zomer ook voor gemotoriseerde vaartuigen blijft opengesteld.

Het grootste deel van het IJmeer heeft de aanduiding "Recreatie".

Dit gebied is het belangrijkste fourageergebied van de aalscholvers uit het Naardermeer, terwijl tevens de recreatievaart zeer intensief kan zijn. Een en ander betekent dat in die tijden de aalscholvers elders fourageren (langere vliegafstanden). Nieuwe ontwikkelingen op het gebied van de watersport zijn hier ongewenst.

Nabij Muiderberg en langs de polderzijde van het meer komt de aanduiding "Oeverrecreatie" voor, terwijl hier eveneens twee jachthavens zijn aangegeven.